

VÁRMEGYEI TISZTÚJÍTÁSOK, KÖVETVÁLASZTÁSOK ÉS KATONAI SEGÉDLET A REFORMKORI MAGYARORSZÁGON*

Ki ne olvasta volna a konzervatív Kőcserepy-párt és a Szentirmay Rudolf és Kárpáthy Zoltán vezette liberálisok közötti fordulatos választási tusa leírását, vagy az ifjú Baradlay Ödön és a megyei adminisztrátor, Rideghváry drámai összecsapásának keretétől szolgáló viharos megyegyűlés bemutatását? Jókainak egyik kedves témája volt a viharos megyei közgyűlések, követválasztások leírása, amelyhez a reformkorban játszódó regényeiben újra és újra visszatért. Ezekben fikció és – történeti mintaként – valóban megtörtént események keverednek. Mint *Varga János* feltárta, az író talán legismertebb regényében megtörtént eseményekre alapozva, ténylegesen élt személyek életének egy-egy epizódjából összegyűrt fiktív személyek szerepeltetésével formálta meg a cselekményt. A regénybeli megyegyűlés történeti mintájául Bihar vármegye 1845. decemberi, négynapos, végül véres erőszakba torkolló gyűlése szolgált. A regényíró azonban az eseménysort egy napba sűrítette, a véres küzdelemnek pedig az adminisztrátor által kivezényeltett katonaság beavatkozása helyett, mint ahogyan a valóságos nagyváradi gyűlésen történt – és amiként arról *Horváth Mihály* is beszámolt –, a regényben Baradlay határozott fellépése vet véget.¹ A regényben *Jókai Mór* utal „a szomszéd kaszárnya udvarán lábhoz tett fegyverrel” álló „egy zászlóalj [!] katonaságra” – hátha a megyei karhatalom, a mindenholon összegyűjtött és felfegyverzett hajdúk, pandúrok, csendbiztosok nem lesznek elegendőek az ellenzék legyűréséhez. Ettől az epizódtól eltekintve azonban az író reformkori tematikájú regényeiből valamilyen okból általában hiányzik a vármegyegyűléseken, főleg a tisztújító és követválasztó gyűléseken a reformkorban mind gyakrabban a rend fenntartása végett a főispán, a megyei adminisztrátor vagy az alispán kérésére felvonuló katonaság megjelenítése. Sőt *Jókai* egy kései regényének „A Tuhutum megyei követválasztás” című fejezetében egyenesen ezt írta: „Semmiféle fegyveres erő nem lábatlankodott a választási harctéren. Az volt ám az igazi szabadság! Nem úgy, mint most [ti. az 1880-as években], hogy előre kirendelik a katonaságot, s erőhatalommal rekesztik el egymástól a két ellentábort. »Romlásnak indult hajdan erős magyar!«”²

Hogy a valóságban a katonaság mennyire ott „lábatlankodott” a választásokon, a reformkor kutatói számára jól ismert tény, noha a kérdéskör részletes feltárása és átfogó feldolgozása még várat magára. Két évtizeddel ezelőtt *Molnár András* a katonai karhatalom alkalmazásának előtörténetére is kitérve mutatta be az adminisztrátori rendszer bevezetése során, 1845 júniusában

* A tanulmány időközben ugyanezen címmel megjelent: *Borsi Kálmán* 2013: 74–82.

¹ *Varga János* 1964: 614–620.; *Horváth Mihály* 1886: III. 78.

² *Jókai Mór* 1885/1968: I. 94.

kiadott helytartótanácsi rendelet fogadtatását és következményeit – a rendeletet, amely a közgyűléséből a főispán, az adminisztrátor vagy az alispán jogkörébe utalta a karhatalom kirendelésének kezdeményezését, az utolsó rendi országgyűlés választmánya súlyos sérelemnek minősítette.³ Molnár tanulmánya elsősorban a vonatkozó Zala megyei levéltári források és a korabeli sajtó anyagának vizsgálatára támaszkodott. Jelen előadás egy más jellegű forráscsoportnak, a magyarországi főhadparancsnokság elnöki iratainak részleges kiaknázásán alapul: egy kutatás első eredményeiről számol be, mindenekelőtt azzal a céllal, hogy ráirányítsa a figyelmet egy, a kutatók által eddig szinte teljesen figyelmen kívül hagyott forrásanyagra.⁴

„Túlzás nélkül állíthatjuk, hogy nincs a hadügynek olyan ága, amelyre a több mint ezer iratfolyóméternyi levéltártestben ne találna a kutató adatot – írta a főhadparancsnokság iratanyagának legjobb ismerője. – De bőséges forrásanyagot kínálnak a csomók az időszak [ti. az 1740 és 1882 közötti időszak] gazdaság-, jog-, kultúrtörténete számára is.”⁵ Ezen belül, a tíz iratfolyóméter terjedelmű elnöki (és elnöki titkos) iratanyag joggal tarthat igényt a politika- és a politikaikultúra-történet művelőjének figyelmére is. Hogy csak egy példát említsünk: az állag fontos és csak részben kiaknázott iratokat tartalmaz Lovassy László és társai, Kossuth vagy Táncsics letartóztatására és fogva tartására vonatkozóan.⁶

Kutatásomat eredetileg azzal a céllal kezdtem meg, hogy feltárjam a Lederer Ignác báró magyarországi főhadparancsnok (1832–1848) által irányított titkos vagy bizalmas információs hálózat működését és megvizsgáljam az ennek során keletkezett, az ország politikai életére vonatkozó jelentéseit. Lederer ugyanis ismételt felszólította a hadosztály- és a várparancsnokságokon keresztül a dandár-, az ezred- és a főhadfogadó parancsnokokat, hogy – szigorú titoktartás mellett – állandóan jelentsenek „minden, a vármegyékben, a gyűléseken vagy máshol előforduló eseményről, amely a katonaságot vagy az államot érinti”.⁷ A főhadparancsnok az ennek nyomán beérkező jelentések, továbbá néhány, egy titkos alaptól fizetett ügynökének tudósításai alapján rendszeresen jelentéseket küldött Bécsbe, a Haditanács elnökének – ezek közül a legfontosabbakat azután befoglalták az ún. magyar–erdélyi információs bizottság által összeállított és a birodalom legfőbb döntéshozói számára néhány példányban litografált jegyzőkönyvekbe is.⁸ A megyegyűléseken megjelenő katonatisztek azonban – ha azokon egyáltalán megjelentek – korántsem az elvárt rendszerességgel jelentettek. Lederer például megismételt felszólítása ellenére sem kapott jelentést az 1836. júniusi véres szabolcsi tisztújítás lefolyásáról, amely pedig Bécset – anélkül hogy kivizsgáltatta volna a történeteket – a vármegyék egész sorának tiltakozását kiváltó tisztújítási rendelet kibocsátására készítette.⁹ A végül beérkező jelentések információs tartalma s így forrásértéke is jelentősen elmarad a kamarai ügyészek vagy a Polizeihofstelle elnöke, Sedlnitzky magyarországi ügynökei által írott jelentésektől. Mindenképpen megérdemlik

³ Molnár András 1994a.

⁴ A HL I. 1/1. 1833 januárja és 1848 márciusa között keletkezett iratanyagának valamivel több mint a felét, nyolc év anyagát néztem át.

⁵ Szijj Jolán 1994: 57.

⁶ Az idevágó iratanyagot elsőként Markó Árpád (Markó Árpád 1928.) hasznosította. A kormányzati „terrorizmus” politikája áldozatainak börtöntapasztalataival készülő tanulmányomban foglalkozom.

⁷ Az idézet: HL I. 1/1. 1834: 21. Az eredetiben: „von allen Ereignissen, welche sich in den Komitaten bei Kongregationen und anderer Gelegenheit ergeben, und auf das Militair oder den Staat Bezug nehmen”. A Zala vármegye 1834. szeptember eleji közgyűléséről beszámoló Horváth főhadnagy ennek megfelelően így is fejezte be jelentését: „Außer diesem ist nichts abgehandelt worden, was gegen den Staat oder auf das Militair einen Bezug hätte...” HL I. 1/1. 1834: 226.

⁸ A birodalmi vezetés hírek iránti igényét kielégítő különböző hálózatokról lásd „Kormányzati informátorhálózatok a reformkorban” címmel megjelenés előtt álló tanulmányomat.

⁹ HL I. 1/1. 1836: 114., 117.; Dombóvári Ádám 2010: 76–86.

azonban figyelmünket azok a jelentések, amelyekben a vármegyék megkeresésére a gyűlések körüli rend fenntartásához esetenként katonai segédletet nyújtó egységek parancsnokai és közvetlen feletteseik számoltak be tevékenységükről a főhadparancsnoknak. E jelentések átvizsgálására ösztönzött a reformkori vármegyei választások története kutatásának a legutóbbi években történt – elsősorban *Dombovári Ádám*nak köszönhető – fellendülése is.

Dombovári Ádám az 1830 és 1844 közötti megyei választásokkal és szabályozásukkal foglalkozó – egyelőre kéziratban lévő – disszertációjában, alapvetően a polgári hatóságok iratanyagára támaszkodva, rendkívül részletesen dokumentálta, miként harapózott el, a politikai pártok kialakulásával párhuzamosan, a választásokon mindinkább az erőszak.¹⁰ A szerző egyebek között idézte Zsedényi Ede, az 1843/44-es országgyűlés tekintélyes és igen jól tájékozott konzervatív követé 1844. január elején tett kijelentését, amely szerint a választási tusák során „a múlt éven át” 143 ember vesztette életét.¹¹ (Az állítást a követársak nem vitatták – hogy az megfelelt-e a valóságnak, természetesen további vizsgálatot igényel.)

A reformkori Magyar Királyság 52 vármegyéjében elvileg háromévente került sor a vármegyei tisztikar megújítására, és az ekkor már valóban háromévente összehívott országgyűlés előtt, 49 vármegyeiben a két követ megválasztására – a három horvát megyét a horvát tartománygyűlés által választott két követ képviselte. Mind a tisztújításra, mind a követválasztásra a megyeszékhelyen (általában a vármegyei háznál, a gyűlésteremben, illetve a vármegyei ház udvarán, tehát egyetlen központi helyen, nem pedig decentralizált szavazóköri körben) került sor, a választás vagy közfelkiáltással, vagy nyílt egyenkénti szavazással folyt le. A Magyar Királyságban *Fényes Elek* egykorú adatai alapján összesen mintegy 150 ezerre tehetjük azok számát, akik választójoggal rendelkeztek. Választójoggal alapvetően a felnőtt nemes férfiak bírtak (de megynként eltért, hogy ki számított annak); választhattak a nemes özvegyek is (de ők e jogukat csak megbízottakon keresztül gyakorolhatták); továbbá a katolikus papok, egy-egy megyében a görög keleti és protestáns lelkészek, illetve az 1840-as évek második felében, ugyancsak egy-egy megyében a honoráciorok is. A választójogosultak száma (ahogy a nemesség létszáma is) megynként rendkívüli mértékben eltért egymástól: az a nagy és népes Biharban a tízezret is meghaladta, számos megyében több ezerre rúgott, néhány másik megyében viszont csak néhány százat tett ki, Mosonban pedig talán a százat sem érte el.¹²

A közélet átfarmálódásával, a politikai pártok megjelenésével a megyei közgyűléseken, különösen pedig a választásokon a választójogosultak közül egyre többen és többen vettek részt. Zalaiban, ha igaz, a híres 1843. augusztusi (a háziadó nemesi fizetését elfogadó) közgyűlésre hitezen vonultak fel (többen tehát, mint amennyi akkortájt a megyeszékhely lakossága volt), 1847-ben a Pest megyei nevezetes választáson több mint 4200-an, Biharban több mint 5300-an adták le a voksukat, de számos megyében is ezres nagyságrendű volt a választásokra felvonultak száma.¹³ A választók mozgósítása mind kiterjedtebb szervezést és mind nagyobb anyagi

¹⁰ *Dombovári Ádám* 2011. (A disszertációt bírálóként olvastam.)

¹¹ *Dombovári Ádám* 2011: 338. Szerző Zsedényi kijelentését a kerületi ülés *Kovács Ferenc* által „rekonstruált” naplója alapján idézte; a közönség Szepes megye követének felszólalását – ha nem is a szónok nevével együtt – „valós időben” is megismerhette: *Pesti Hírlap* 318. 1844. január 18. Országgyűlés. CXXX. kerületi ülés január 9-én.

¹² *Fényes Elek* adatai szerint a Magyar Királyság területén élő nemesség összlétszáma a Partiumot és a Déli Határörvidéket is beleértve 1846-ban 617,8 ezer fő, azok nélkül 594,8 ezer volt. (*Fényes Elek* 1847: I. 20–23.) E létszámot a statisztikus minden bizonnyal az egyes megyékben elkészített legfrissebb (1845-ös) választói névjegyzékek adatai alapján számította ki. *Fényes Elek* összesen 15 vármegye esetében a nemesség összlétszáma mellett közölte a szavazók (egy-egy esetben a családfők/családok) számát is: ebből tíz megye esetében az összlétszámot a szavazók számának pontosan négyszeresében, három esetben közel négyszeresében állapította meg, míg Zala esetében 5-ös, Biharban 3-as szorzót alkalmazott. Bihar és Moson adatai: *Fényes Elek* 1847: II. 386., 12.

¹³ *Pesti Hírlap* 977. 1847. november 2. (Bihar), 968. 1847. október 17. (Pest)

ráfordításokat igényelt. Egy-egy megyében a választók egy része több napi járóföldre lakott a választás színhelyétől, gondoskodni kellett odaszállításukról, úti és a megyeszékhelyen való szállásukról, etetésükről, itatásukról. Mind természetesebbé és elfogadottabbá vált a „voksdíjak” elvárása és nyújtása is. *Varga János* és *Molnár András* kutatásai szerint egy-egy választás alkalmával jó néhány megyében az egymással rivalizáló pártok megközelítőleg vagy annyit, vagy egyenesen többet költöttek a választási győzelem megszerzése érdekében, mint amennyi egy-egy megye tisztikarának és az alárendelt apparátusnak az egész évi fizetése volt.¹⁴

A már-már hadműveletekre emlékeztető módon, szervezetten, szekerek tucatjain vagy százain, külön-külön a választás színhelyére szállított és a választáson külön-külön felvonultatott választói táborok rendszerint felfegyverkezve, a nemeseket megillető karddal, de legalábbis ólmosbottal, fokossal, „kis fejszével” vagy bicskával jelentek meg – ezek egyszerre voltak önvédelmi és támadóeszközök. E körülmények között szinte minden választás magában hordozta a tömeges erőszak lehetőségét, amit csak fokozott az, hogy maga a szavazás is hosszú órákat (akár csaknem egy teljes napot!) vehetett igénybe. A holmi dulakodáson, „öklözésen”, birkózáson túlmenő erőszak megakadályozására elvileg a vármegyei rendfenntartó közegek lettek volna hivatottak. A vármegyei huszárok, hajdúk és pandúrok létszáma azonban a kortárs *Palugyay Imre* némileg hiányos adatai szerint országosan alig haladta meg a háromezret,¹⁵ az olyan nagy megyékben is, mint Zala vagy Bihar csak 116-ra, illetve 146-ra rúgott – ám a létszám jelentős részét kitevő pandúrok elsődleges feladata a bűnüldözés volt. E körülmények között a vármegye vezetésének a választások rendjének biztosítása érdekében adott esetben nemigen maradt más választása, mint hogy katonai segédletért az országban állomásozó katonasághoz forduljon.

A Magyar Királyságban, állandóan változó összetételben és létszámban, a vármegyei rendfenntartó erőknél nagyságrenddel nagyobb létszámú, több tízezer – 1838 nyarán csaknem 48 ezer főnyi – katonaságot állomásoztattak: kisebb létszámú gyalogságot, de nagyobb létszámú lovaságot, mint amekkorát az ország kiállított. Összetételüket, létszámukat és diszlokációjukat két időpontban is ismerjük. 1838 nyarán a Déli Határőrvidék nélküli Magyar Királyság területén (tehát 52 vármegyében) összesen 182 gyalogos és 100 lovas század (továbbá 11 tüzér és 6 vadász század) állomásozott. 1848. február végén (a Magyar Királyság 43 megyéjére kiterjedő hatáskörrel rendelkező) magyarországi főhadparancsnokság területén 143 gyalogos, 62 lovas (és 11 tüzér) századot vettek számba. Míg 1838-ban a gyalogos századok közül 122, a lovas századok közül 24¼ volt magyarországi kiegészítésű, 1848-ban 95, illetve 8.¹⁶ Az országban állomásozó gyalogság többsége tehát mindkét időpontban magyarországi kiegészítésű volt, és 1838-ban a „magyar” ezredek – 216 század – legénységének többsége is az országban szolgált. A Magyarországon elhelyezett lovas századok (vértések, dragonyosok, könnyűlovasok /„svalizserek”, dzsidások/ „ulánusok”) nagy többsége viszont idegenből került ide, ugyanakkor a huszárok – 80 század – nagy többsége mindkét időpontban az ország területén kívül állomásozott.

A katonaság a civil lakossággal szemben elvileg csak a polgári hatóságok, a Kancellária, a Helytartótanács, a vármegyei tisztikar (illetve, 1845 júniusától, a főispáni helyettes) megkeresésére, azok intézkedéseinek végrehajtása végett járhatott el, azokhoz nyújthatott segédletet. Ennek megfelelően részt vett az 1831-es észak-magyarországi parasztfelkelés leverésében, az 1830-as évek elején a lengyel felkelés után ide menekült felkelő tisztek őrizetbe vételében, segédletet

¹⁴ *Varga János* 1980–1981: II. 180.; *Molnár András* 2011: 708–710.; *Palugyay Imre* 1844–1848: III. 33–34. és IV. 140–141. között közölt táblázatos kimutatások alapján.

¹⁵ *Palugyay Imre* 1844–1848: III. 33–34., IV. 140–141.

¹⁶ *Ogy. írásk* 1839: I. 19. sz. mell. Rv–Ur. Az 5. melléklethez tartozott rekesztvény, IV-dik szám alatt; *Urbán Aladár* 1963: 169.

adott Lovassýék, majd Kossuth a kormányzat által elhatározott és a vármegyei hatóságok megkerülésével, a királyi jogügy-igazgatóság ügyészei által végrehajtott letartóztatásához, a vármegyeiek megkeresésére segítséget nyújtott a betyárbandák (például Sobriék) felszámolásához vagy egy-egy renitens jobbágyközség engedelmességre kényszerítéséhez. Katonai segédlet nyújtására került sor királyi biztosok kiküldetésének támogatására is. Vay Ábrahám, az 1839-es tolnai választásokkal kapcsolatos zavargások kivizsgálására kiküldött biztos *Dombovári Ádám* által is ismertetett működésének támogatására például az év júniusában-júliusában egészen rendkívüli erőket, hat század gyalogságot, egy fél üteget és négy század lovasságot vontak össze Szekszárdon és Hőgyészen.¹⁷ Természetesen, pusztán a kutatott állag alapján nem mutathatjuk be megnyugtató módon, hogy a vizsgált időszakban hol, hányszor, milyen erővel és milyen eredménnyel került sor a vármegyei tisztikar, illetve az adminisztrátor megkeresésére vármegyei választások alkalmából katonai segédlet nyújtására. Annál is kevésbé, mivel az alárendelt katonai hatóságok – a megyegyűlésekre „megfigyelőként” kiküldött tisztekhez hasonlóan inkább a fegyver, mint a toll emberei lévén – a határozott és többször is megismételt utasítás ellenére sem dokumentáltak megfelelően ilyen irányú tevékenységüket. Az iratanyagban 1843-ból például összesen öt, 1847-ből pedig hét megye tisztújító, illetve követválasztó gyűlésével kapcsolatban találhatunk katonai segédlet nyújtására vonatkozó jelentéseket, holott arra ennél bizonyosan többször került sor.

Mindazonáltal e jelentésekből megtudható, hogy az egyes gyűlések rendjének biztosítására a vármegyei tisztikar, illetve az adminisztrátor többnyire egy vagy két, a környéken állomásozó lovas század, néha gyalogság kivezénylését kérte. A kivezényelt katonai erő segítségével – a felvonultatott választói hadak közé „falképzőleg állított”, élő kordonnal való elválasztásával – pedig sikerült megakadályozni, hogy azok a választás – vagy szavazás – folyamán vagy még a megyeszékhelyen összeverekedjenek, bár azt nem, hogy mint például Zalában az 1843. augusztus végi, említett megyegyűlésről hazatérőben összecsapjanak. Festetics Leó adminisztrátor ezért is kérhette az 1847. júniusi tisztújítást megelőzően, hogy a Zalaegerszegre vezénylendő két dzsidás század mellett egy harmadik a Tapolcát és a megyeszékhelyet összekötő országúton őrzőrendszerek – és így sikerült is a rendbontást megakadályozni.¹⁸ A kutatás jelen stádiumában úgy tűnik, hogy megyei választásokkal kapcsolatos jelentős mértékű erőszakra elsősorban ott került sor, ahol a megyei tisztikar, a főispán vagy az adminisztrátor nem vagy csak késve kért a rend fenntartása, illetve helyreállítása végett katonai segédletet. Ugyanakkor a katonaság megjelenését a választások színhelyén ellenzéki körökben, különösen 1845 júniusát követően a választási szabadság korlátozásaként értékelték, és tiltakoztak ellene, azaz a katonai jelenlét a feszültségek csillapítása helyett inkább annak erősödéséhez vezetett. A feszültségeket csak fokozta, hogy – a Magyarországon állomásoztatott katonaság, kivált a lovasság összetételéből következően – az adminisztrátorok az ellenzék által eleve törvénytelennek tekintett intézkedéseinek végrehajtásához szinte mindig „idegen katonaság”, „német lovas katonaság” nyújtott segédkezet. Az utolsó rendi országgyűlés már említett sérelmi válaszmánya nem is mulasztotta el, hogy erre a körülményre rámutasson.¹⁹

Az átnézett forrásanyag ugyanakkor bőséges alkalmat nyújt a kutatónak arra, hogy megismerkedjék az abból adódó problémákkal, hogy a választásokra egy-egy helyre koncentráltan került sor, ahol ennek megfelelően nagy tömegek gyűltek össze, a rend fenntartására hivatott katonaságot, különösen az arra leginkább alkalmas lovasságot viszont alapvetően dekoncentráltan,

¹⁷ HL I. 1/I. 1839: 107., 108., 110. stb., 135., 136.

¹⁸ Molnár András 1994b: 160. (Vö. HL I. 1/I. 1847:183., 191. is.)

¹⁹ Molnár András 1994a: 87.

a falvakban és mezővárosokban, a jobbágyoknál helyezték el. Pécssett például – itt volt az 52. gyalogezred hadfogadó parancsnoksága – 1848 januárjában csak 40 közlegényt (nyilván már egyenruhába öltöztetett újoncot) tudtak volna biztosítani a tisztújítás rendjének biztosítására. Elegendő volt azonban az idő arra, hogy a közelben elszállásolt vértess ezred Pécsváradon székelő parancsnokához forduljanak, aki azután egy századot vezényelt a baranyai megyeszékhelyre. A gyalogosokat a vármegyeház udvarán, a vértesseket az előtt állították fel az ellenzéki és a konzervatív párti választók egymástól való elválasztására; a szavazás végül 19 (!) óra hosszat tartott, de rendbontás nélkül ért véget.²⁰ Következő két példánk még világosabban érzékelteti a korabeli katonatartási és diszlokációs rendszer sajátosságaiból, egyben a kommunikációs nehézségekből fakadó problémákat. A tolnai főispán az 1839. június 17-i közgyűlés délelőttjén azzal kért azonnali segítséget a legközelebbi ezredparancsnoktól, hogy „pillanatnyilag felkelés zajlik, és a vármegyeház épülete ostrom alatt áll”. A vármegyei hajdúval küldött üzenet azonban csak kilenc óra múlva, este 7-kor érte el a Schwarzenberg dzsidas ezred Pécsváradon székelő parancsnokát. Az ezred nyolc százada három vármegye – Baranya, Somogy és Tolna – területén, összesen 23 helységben (többnyire mezővárosokban) volt elhelyezve, általában szárnyanként, illetve szakaszonként (azaz fél-, illetve negyedszázadonként). Az ezredes rögvést mozgósította Bonyhádon, illetve Mohács környékén elhelyezett erőit, majd maga is Szekszárdra indult, hogy aztán éjfél körül, másfél órára a tolnai megyeszékhelytől értesüljön arról, hogy a beavatkozásra immár nincs szükség.²¹ Az 1839. novemberi zempléni botrányos tisztújításon, amelyet *Erdmann Gyula* kutatásai alapján ismerünk, Siskovics József nem volt hajlandó jelölni az ellenzék vezetőjét, ennek nyomán dula-kodásra került sor, melynek során az adminisztrátort is elverték.²² Ennek ellenére csak később folyamodtak a rend helyreállítása végett katonai segédletért. A csekély létszámú – „gyenge” – sátorlajújhelyi gyalogos század őrzőparancsnokává fogott ugyan, de nem tudta megakadályozni, hogy a megyeszékhelyen halálos végű összecsapások történjenek. A megyében ekkor a Hohenzollern könnyűlovas ezred (azaz „német lovasság”) két és fél százada állomásozott. (Az ezred teljes állománya pedig hat megye területén, összesen 26 helységben volt elhelyezve, jellemzően szakaszonként – azaz negyedszázadonként.) Az ezred Sárospatakon elszállásolt parancsnoka a történetek után figyelmeztette Lederert. A kiküldendő királyi biztos – írta – csalódní fog, ha azt hiszi, egy egész újhelyi századra és a pataki lovassági törzsre támaszkodhat: a legközelebbi lovasszázadok Terebesen, Nagymihályon, Tarcalon és Göncön vannak elszállásolva, négy, hat, hét osztrák mérföldre – azaz 30, 45 és 53 kilométerre.²³

²⁰ HL I. 1/1. 1848:22., 29.

²¹ HL I. 1/1. 1839:99. Lásd még a 17. jegyzetben elsőként említett dokumentumot.

²² *Erdmann Gyula* 1975: 255.; *Kossuth Lajos* 1989: 635.

²³ HL I. 1/1. 1839:212. Lásd még a 17. jegyzetben elsőként említett dokumentumot.

Források

Levéltári források

Hadtörténelmi Levéltár (HL),
I.1/l. K. k. Generalcommando in Ungarn. Praesidiale.

Nyomtatott források

Fényes Elek: Magyarország leírása. I–II. Pest 1847.
Jókai Mór: A kiskirályok (1885). I–II. S. a. r. *Oltványi Ambrus* – *Újházy Sándor*. Budapest 1885/1968.
(Jókai Mór összes művei. Regények 48–49.)
Kossuth Lajos: Kossuth Lajos iratai 1837. május–1840. december. Hűtlenségi per, fogság, útkeresés.
S. a. r. *Pajkossy Gábor*. Budapest 1989. (Magyarország újabb kori történetének forrásai. Kossuth
Lajos összes munkái VII.)
Markó Árpád: Kossuth fogsága. Napkelet (1928: 6.) 721–737., 822–839.
Ogy. írások: Felséges első Ferdinánd [királytól] Pozsony városába 1839-dik esztendei Szent Iván
havának 2-dik napjára rendeltetett Magyarország közgyűlésének írásai. I. Pozsony 1839.
Palugyay Imre: Megye-rendszer hajdan s most. I–IV. Pest 1844–1848.
Pesti Hírlap, 1844, 1847.

Hivatkozott irodalom

Borsi Kálmán Béla: Homályzónák. Felvilágosodás és liberalizmus / Zones d’ombres. Lumières et
liberalisme. Tanulmányok Kecskeméti Károly 80. születésnapjára / Mélanges offerts à Charles
Kecskeméti pour son 80e anniversaire. Főszerk. *Borsi Kálmán Béla*. Km. *Dénes Iván Zoltán* –
Ferge Zsuzsa – *Miskolczy Ambrus*. Budapest 2013.
Dombovári Ádám: Kísérletek a választási kicsapongások megfékezésére Magyarországon, 1836–
1840. Levéltári Közlemények (2010: 81.) 75–140.
Dombovári Ádám: Megyei választások és szabályozásuk, 1830–1844. Doktori értekezés. ELTE-BTK
Történeti Intézet Szekfű Gyula Könyvtára, Budapest 2011.
Erdmann Gyula: Lónyay Gábor és a zempléni ellenzék. 1830–1840. Bölcsészdoktori értekezés. ELTE
Könyvtára, Budapest 1975.
Horváth Mihály: Huszonöt év Magyarország történelméből. 1823–1848. Harmadik kiadás.
Budapest 1886.
Molnár András: Katonai karhatalom a reformkori megyegyűléseken. Hadtörténelmi Közlemények
(1994a: 107.) 3. 85–87.

- Molnár András*: Zala megye politikai viszonyai az 1840-es évek második felében. Festetics Leó főispáni helyettes jelentései és emlékirata. In: Zalai történeti tanulmányok. 1994. Zalaegerszeg 1994b. (Zalai Gyűjtemény 35.)
- Molnár András*: Deák Ferenc követé választásának ára. Kortesköltségek Zala megyében 1843-ban. Századok (2011: 145.) 3. 689–710.
- Szijj Jolán*: 75 éves a Hadtörténelmi Levéltár. Levéltári Szemle (1994: 44.) 1. 54–61.
- Urbán Aladár*: A magyarországi osztrák hadszervezet és a hazánkban állomásozó katonaság 1848 áprilisában. Hadtörténelmi Közlemények (Ú. f. 1963: 10.) 2. 145–169.
- Varga János*: „A kőszívű ember fiai”-nak történeti mintái és forrásai. Irodalomtörténeti Közlemények (1964: 68.) 5–6. 614–642.
- Varga János*: Megye és haladás a reformkor derekán (1840–1843). Somogy megye múltjából (1980: 11.) 177–243., (1981: 12.) 155–194.